

14. Egamberdiyeva Q. Chinorga aylangan umr. T.: "Tafakkur" nashriyoti 2014. yil –B.13.
15. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 100-fond, 1-ro'yxat, 196-ish, 65-varaq.
16. Omonova O'. O'z davrining faxri va... qurboni. T: Istiqlol, 2015. –B.28.
17. "Yosh kuch" jurnali. 1989. 10-son. –B.13.
18. Olloyorov T. «Paxta ishi»: uydirma va haqiqat. Termiz. "Info print". 2022. –B.217.
19. Omonova O'. O'z davrining faxri va... qurboni. T: Istiqlol, 2015.–B.26.
20. "Yosh kuch" jurnali. 1989. 10-son. –B.15.
21. Egamberdiyeva Q. Chinorga aylangan umr. T.: "Tafakkur" nashriyoti 2014. –B.20.

IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYINGI YILLARIDA SURXONDARYODA MADANIY OQARTUV MUASSASALARI FAOLIYATI

Choriyev Sanjar Hamzayevich,

Termiz davlat universiteti Jahon tarixi kafedrası o'qituvchisi.
sanjarbek1991abs@umail.uz

Anotatsiya: Madaniy-oqartuv muassasalari hukmron partiyaning tashviqot va targ'ibot olib boruvchi qudratli quroli hisoblangan, viloyatdagi madaniy-ma'rifiy muassasalar faoliyati, Respublikaning barcha kutubxonalarida Komunistik partiyaning g'oyaviy-siyosiy mafkurasini targ'ib etish vazifasi asosiy maqsad qilib qoyilgan. Lektor, Termiz shahar kutubxonasi va kutubxonalar faoliyati, O'zbek teatr to'garagi, havaskorlik va badiiy to'garaklar faoliyati bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Madaniy-oqartuv muassasalari, lektor, madaniyat uyi, Termiz shahar kutubxonasi, kutubxonalar faoliyati, O'zbek teatr to'garagi, havaskorlik va badiiy to'garaklar faoliyati.

Аннотация: Культурно-просветительские учреждения считаются мощным оружием пропаганды и пропаганды правящей партии, основной целью деятельности культурно-просветительских учреждений региона, во всех библиотеках республики, является пропаганда идейно-политической идеологии. Коммунистической партии. Описана деятельность преподавателя, Термезской городской библиотеки и библиотек, деятельность Узбекского театрального клуба, кружков самодеятельности и творчества.

Ключевые слова: Культурно-просветительные учреждения, преподаватель, дом культуры, Термезская городская библиотека, деятельность библиотек, узбекский театральный клуб,

деятельность кружков самодеятельности.

Annotation: Cultural and educational institutions are considered a powerful tool of propaganda and propaganda of the ruling party, the main goal of the activities of cultural and educational institutions in the region, in all libraries of the Republic, is to promote the ideological and political ideology of the Communist Party. The activity of the lecturer, the Termiz city library and libraries, the activities of the Uzbek theater club, amateur and art clubs were described.

Key words: Cultural and educational institutions, lecturer, house of culture, Termiz city library, activities of libraries, Uzbek theater club, activities of amateur and art clubs.

Sovet hukumati tomonidan qabul qilingan qator dasturlarida aholini "ma'rifatli qilish" vazifalarini amalga oshirishda maktabgacha tarbiya, maktab, o'rta maxsus va oliy ta'lim tizimidan tashqari, madaniy-ma'rifiy va ma'naviy ta'lim muassasalar tarmog'i; kutubxona, klub, kinoteatrlar oldiga bir qator mafkuraviy harakterdagi mas'uliyatli talablar qo'yilib, madaniy-oqartuv ishlari kommunistik partiya tashkilotining ajralmas tarkibiy qismiga aylantirildi. Madaniy-oqartuv muassasalari hukmron partiyaning tashviqot va targ'ibot olib boruvchi qudratli quroli sifatida keng xalq ommasi ongiga kommunistik mafkurani singdirishga xizmat qildi.

Mafkuraviy-g'oyaviy ahamiyati kuchli bo'lgan madaniy-ma'rifiy va oqartuv

muassasalar faoliyatiga sovet davlati ahamiyat bilan qarab uning shu faoliyatini yaxshilash va ish jarayonini tartibga solish maqsadida tahlil etilayotgan yillarda bir qator qarorlar qabul qildi. Jumladan, 1946 yil 12 martda O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasi va O'zbekiston SSR Ministrlar Soveti "O'zbekiston SSRda madaniy-oqartuv muassasalar ishini yaxshilash tadbirlari to'g'risida" qaror qabul qilib, unda bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish rejalarini tasdiqladi[1,B.47]. O'zbekistonda sovet davrida madaniy muassasalar o'z faoliyatini barcha davlat va jamoa xo'jaliklari va shahar va tuman markazlarida faol amalga oshirdilar.

O'zbekiston SSR Ministrlar Sovetning 1948 yil 17 noyabrdagi №2186 qaroriga ko'ra O'zbekiston SSR hududida faoliyat ko'rsatayotgan madaniy muassasalar faoliyati yaxshi olib borilmayotganligi va har bir muassasaga lektor belgilash kerakligi to'g'risida qaror chiqarildi. Bu qararning 1-ilovaga ko'ra qishloq va rayonlarda 400 lektor tashkil etilishi belgilandi, madaniy oqartuv muassasalari, maktablar va kutubxonalarni etuk lektorlar bilan taminlanish belgilandi. Radio eshittirishlar orqali haftasiga ikki marta ilmiy-maorif mavzularida eshittirishlar tashkil etilishi kerakligi aytili. 2-ilovasida esa klub, madaniyat uylari, qiroatxonalardagi ishlarining g'oyaviy-siyosiy mazmuni yuksaltirish, klub va madaniyat uylarida siyosiy, umumiy ma'lumot to'garaklari va havaskorlik to'garaklari muntazam ishlashi va shu asosda 1500 badiiy to'garaklar tashkil etilishi belgilandi. Madaniyat muassasalari esa kerakli moddiy ta'minot bilan ta'minlash, Termiz va boshqa shaharlarda 1948 yil 1 dekabrgacha xotin-qizlar to'garaklari tashkil qilish belgilandi.[2,B.9-13]

O'zbekiston SSR Vazirlar Kengashining 1949 yil 17 noyabrdagi 2186-sonli "O'zbekiston SSRda madaniy-ma'rifiy muassasalar ishlarini yaxshilash to'g'risida"gi qarorida mazkur muassasalar ishida bir qator kamchiliklar Surxondaryo viloyatida kuzatilgan. Viloyatimizning bir qator tumanlari, jumladan Sho'rchi, Uzun, Sariosiyo tumanlarida, shuningdek okrug ijroiya qo'mitasida hududdagi madaniy-ma'rifiy ishlarining ahvoli to'g'risidagi masalani besh yarim yil moboynda bir marotaba ham muhokama qilishmagan.

Bundan tashqari viloyat va qishloq kutubxonalari kitob targ'ibotining yaxshi yo'lga qoyilmagan. Shu vaqtgacha Sho'rchi tumanidagi kolxoz klublaridan birortasi, Uzun tumanidagi "Yangi kuch", "Yangi bog'", "Qizil g'uncha" kabi kolxoz klublariga qishloq soveti va kolxozlar tomonidan etarli darajada e'tibor qaratilmaganligi sababli yopilgan. Olti oy davomida Uzun tumanidagi qishloq kutubxonasi mudiri Musaev Telpak-Chinor qishloq kengashi raisining o'rinbosari lavozimida ishlagan, ammo kutubxona ishi yaxshi yo'lga qo'yilmagan. Shuningdek, Sho'rchi tumanida Qarluq qishloq kengashiga qarashli qishloq kutubxonasi mudirining ish haqi Qishloq Kengashi qorovuliga to'lanib kelinganganligi aniqlangan. Termiz o'lkashunoslik muzeyi aholining madaniy ehtiyojlarini qondira olmasligi alohida ta'kidlab o'tilgan[3,B.270-271].

Mazkur qaror asosida viloyatdagi madaniy-ma'rifiy muassasalar faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida Viloyat ijroiya qo'mitasi tomonidan bir qator chora-tadbirlar belgilab olindi. Jumladan, 1949 yil 1-maydan boshlab tumanlarda madaniyat uyi, kutubxonalar va kolxoz klublari tashkil qilish, 24 ta ma'ruzalar va aholi o'rtasida kamida 2500 ta suxbatlar o'tkazish, to'garaklar sonini 100 taga etkazish, kolxoz-sovxoqlarda kutubxonalar sonini 80 taga etkazish hamda ularning kitob fondi kamida 150 dona kitobdan ortiq bo'lishini ta'minlash kabi chora tadbirlar belgilab olindi. [4,B.271-72]

Urushdan keyingi yillarda Surxondaryoda ham barcha madaniy-muassasalari faoliyat ko'rsata boshladi. 1947 yilda Denov shahrida madaniyat uyi hashar yo'li bilan qurildi. Ushbu madaniyat uyining ochilishida taniqli san'atkorlarimiz Tamaraxonim, X.Nosirovalar qatnashdilar. Madaniyat uyi qoshida "O'zbek ashula va raqs" ansambili va teatr to'garaklari ish boshladi. To'garaklarda o'zbeklar, tojiklar, ruslar, armanlar, tatarlar va turli millat vakillari a'zo bo'lgan. Tahlil qilinayotgan yillarda butun sovet mamlakatlarida bo'lgani kabi Surxondaryoda ham klub muassasalari soni bir qadar oshgan bo'lsa-da, ularning moddiy ta'minot darajasi esa yaxshi ahvolda emas edi. Klublardagi tomosha zallari zarur asbob-uskuna zamonaviy texnika vositalari bilan etarli darajada jihozlanmadi. Ko'p holatlarda mavjud

klub binolaridan boshqa maqsadlarda ham foydalanildi.

Sovet hokimiyati tomonidan kommunistik partiyaning g'oyalari majburan xalqimiz ongiga singdirildi. Shu jumladan Surxondaryo viloyat Madaniyat boshqarmasi 1956 yil 26 iyulda № 140 buyrug'iga asosan mafkuraviy ishlar darajasini ayniqsa yoshlar o'rtasida oshirish maqsadida keng ko'lamda KPSS MK XX se'zdi materiallarini tushuntirishni kuchaytirish, singdirish maqsadida birinchidan: klublar, madaniyat uylarida, kutubxonalarda, madaniyat va istirohat bog'larida, kolxoz-sovxozlarda ijtimoiy-siyosiy, tabiiy, ilmiy, badiiy-adabiy mavzularda tizimli ma'ruzalar tashkil etish; ikkinchidan: ommaviy yoshlar sayillari, adabiy kechalar, korporativ tadbirlar belgilandi. Bu tadbirlar, kechalar orqali yoshlarga kommunistik g'oyalar singdirildi. [5,B.2]

Madaniy muassasalar maxsus topshiriqlar asosida tadbirlar uyushtirdi va dastur ishlab chiqdi. Tadbir 1956 yilning 26-27 avgust kunlari "Hosil kuni" mavzusida o'tkazildi. Madaniy muassasalar turli hududlarda: Termizda, Denovda, Angorda va boshqa hududlarda o'tkazdi. Savet davrida Surxondaryoda ham madaniy muassasalarga bo'lgan e'tibor kuchayib, 1956 yilda Denov madaniyat uyining qoshida O'zbek teatr to'garagi tashkil etilib va sovet g'oyalarini tarannum etuvchi spektakllar qo'yila boshlandi. Bu teatr ajoyib chiqishlari bilan xalqning mehrini qozondi. 1959 yili Buxoroda o'tkazilgan "Rus xalq teatrlari" ko'rik tanlovida "Taqqdir" nomli spektakli 1-o'rinni olishga sazovor bo'lgan. Bu teatr 1960 yilda esa "Xalq teartri" unvoniga sazovor bo'ldi. [6,B.15-16]

Urushdan keyingi yillarda O'zbekistondagi barchan kutubxonalar o'z faoliyatlarini sovet tuzumi mafkurasini ulug'lash, tarbiyaviy-g'oyaviy ishlarni yaxshilash va kengaytirish maqsadida turli mavzularda kitob ko'rgazmalari, ma'ruzalar, munozaralar, konferensiya va kechalarni uyushtirishning asosiy tashkilotchilaridan biriga aylandi.

O'zbekiston SSR Ministrlar Sovetining 1948 yil 17 noyabrida qabul qilgan "O'zbekiston SSRda kutubxonalar ishini yaxshilash tadbirlari to'g'risida"gi qarorida respublikaning barcha kutubxonalarida

Komunistik partiyaning g'oyaviy-siyosiy mafkurasini targ'ib etish vazifasi asosiy maqsad qilib qoyilgan. Ammo kutubxonalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, kutubxona fondlarini boyitish, kutubxonalarni milliy an'analar asosida rivojlantirish haqida bir og'iz gapirolmadi.

Sovet hukumati tomonidan kutubxonalar ishini yaxshilashga qaratilgan bir qator tadbirlar amalga oshirilsada, kutubxonalar faoliyatini birdaniga yaxshilanmagan. 1956 yilda Termiz shahar kutubxonasi ilgari vino sotiladigan do'konga joylashtirilganligi yuqoridagi holatga yaqqol misol bo'ladi. Surxondaryo viloyat kutubxonasi joylashgan bino ham aholi orasida keng miqyosida madaniy-oqartuv ishlarini olib borishga qodir emasligi, o'sha davrda ham tanqid ostiga olingan edi. [7,B.61] 1959 yilda kolxoz va sovxozlarda yangi kutubxonalar tashkil etish, mavjud kutubxonalar tarmog'ini kengaytirish va kitobxonlarga xizmat ko'rsatishda kitob fondlaridan barcha aholining foydalanishini ta'minlashga qaratildi. Surxondaryo viloyati yirik kutubxonalari kitob fondlari aholiga keng ravishda ochib qo'yildi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, madaniy-oqartuv muassasalari moddiy-texnika bazasi yaxshi bo'lmasa-da, madaniy hayotning asosiy ma'rifat o'choqlaridan biri bo'lib, xalqning ma'naviyatini yuksaltirishda ijobiy ishlarni amalga oshirilgan.

O'zbekistonning janubiy viloyatlarida o'rganilayotgan yillarda xalq teatrlari ham rivojlandi. 1960 yilda Surxondaryo 3 ta, jumladan, Termiz, Denov xalq teatrlari faoliyat olib borib, ularda 63 kishi xizmat ko'rsatdi.[8,B.28] Teatr rejissyori E.Boymurodov va ushbu teatr aktrisasi M.Aminovalar 1971 yilda Italiyada bo'lib o'tgan katta konsertda qatnashib, xorijda o'z san'atlarini namoyish qildilar. Kino madaniy-marifiy muassasalar ishining shubhasiz asosiy qismi hisoblanadi. Tahlil qilinayotgan davrda kino ommani ma'rifatli qilishning asosiy quroli bo'lib, kommunistik mafkura g'oyalarini tashviqot qilish jarayonida asosiy vosita sifatida xizmat qildi. XX asr 60-yillarida O'zbekistonning janubiy viloyatlarida ham keng ekranli kinoteatrlar qurish ishlari boshlab yuborildi. Keng ekranli kinoteatrlar qurilishi Denov, Termiz, Sherobod kabi tuman va

shaharlarida amalga oshirildi.

Madaniy-oqartuv ishida muzeylar o'ziga xos o'rinni egallab keldi. Tadqiq etilayotgan davrlarda Surxondaryo viloyatlarida jami 2 ta, ya'ni Termiz shaharida o'lkashunoslik muzeylari faoliyati yo'lga qo'yilib, sohalar bo'yicha muzeylar tashkil etish ishi esa e'tibordan chetda qoldirildi. Tadqiq etilayotgan yillarda Surxondaryo viloyati o'lkashunoslik muzey 1933 yilda [9,B.311] tashkil etilgan

bo'lib, mazkur muzeylarda ish yuritishning asosiy mazmuni, markscha-lenincha mafkurani targ'ib etadigan ko'rgazmalar namoyish etishdan iborat bo'ldi. Har bir soha rivojini ta'minlovchi asosiy omillardan biri mutaxassis kadrlar masalasining qay darajada ijobiy hal etilishiga bog'liqdir. Tadqiq etilayotgan davrda madaniy-oqartuv muassasalari faoliyati pastligi ko'p jihatdan kadrlar masalasiga borib taqaladi.

Foydalinilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nurmuhamedova M.O'zbekistonda ma'daniy-ma'rifiy ishlar.–T.: O'qituvchi, 1993. – B.47; Qizil O'zbekiston. 1947-yil 13-mart.
2. Surxondaryo viloyati Sherobod davlat arxivi. Fond-54,1- ro'yxat,5-ish, 9-13 varaqlar.
3. O'zMA, R-837-fond, 33-opis, 2556-yig'ma jild, 270-271 varaqlar.
4. O'zMA, R-837-fond, 33-opis, 2556-yig'ma jild, 271-272 varaqlar.
5. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 454-fond, 1-ro'yxat, 11-ish, 12-varaq.
6. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 454-fond, 1-ro'yxat, 11-ish, 15-16-varaq.
7. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 89-fond, 5-ro'yxat, 8-ish, 61-varaq.
8. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 89-fond, 1-ro'yxat, 22-ish, 28-varaq.
9. Tursunov S.N. va boshqalar. Surxondaryo tarix ko'zgusida. –T., Sharq, 2001. –B. 311.

TERMIZ – ROSSIYA IMPERIYASINING ISTEHKOMI

Raimov Mamasoat Safar o'g'li,

Termiz davlat universiteti Jahon tarixi kafedrası o'qituvchisi.

mamasoatr@gmail.com

Anotatsiya: Tarixiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki Rossiya imperiyasining tayanch nuqtalariga aylangan Chorjo'y va Karki keyinchalik rus qushinlariga Pattakesar qishlog'ini, dastlab chegara istehkomiga aylantirish muljali bilan, egallash imkonini berdi.

1893-yil 15-yanvarda Buxoro amiri Abdulahadxon Sankt-Peterburgga chaqirib olindi. Amir u yerda rus qo'shinlarining afg'on-buxoro chegarasini egallashiga rozilik berdi. Ayni mahalda u mahalliy beklarga rus hukumati vakillariga tula ravishda ko'maklashishni buyurdi. Balki shu sababdan Termiz shahri azal-azaldan jahon tarixchilari va olimlari, ulug' allomalarning diqqat-e'tiborini o'ziga tortib kelgan.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, Eski Termiz, "Madinat ul-rijol" (Mardlar shahri), Chag'onrud, Rossiya imperiyasi, Pattakesar, 13-Turkiston muntazam bataloni.

Annotation: Historical studies show that Chorjoi and Karki, which became the main points of the Russian Empire, allowed the Russian troops to occupy the village of Pattakesar, initially with the aim of turning it into a border fortification.

On January 15, 1893, the emir of Bukhara, Abdulahad Khan, was summoned to St. Petersburg. There, Amir agreed to the occupation of the Afghan-Bukhara border by Russian troops. At the same time, he ordered the local begs to fully assist the representatives of the Russian government. Perhaps for this reason, the city of Termiz has always attracted the attention of world historians and scientists, great scholars.

Key words: Central Asia, Old Termiz, "Madinat ul-Rijal" (City of Heroes), Chaganrud, Russian Empire, Pattakesar, 13th Turkestan regular battalion.

Аннотация:

Исторические